

Medya

Devlet Başkanı Mandela otobiyografisinde, Kuzey Kutup Dairesi, Goose Bay’de verdiği bir molada kendisine yaklaşan bir grup Eskimo gençle ilgili anısını şu şekilde kaleme almıştı:

“... bu parlak gençlerle muhabbet ederken öğrendim ki tahliye edilmişimi televizyondan izlemişler ve bu gençler Güney Afrika’da olup bitenler hakkında bilgi sahibi. Bunlardan biri ‘Viva ANC’ dedi. Eskimolar tarihi süreçte istilacı beyaz nüfus tarafından kötü muamale görmüş yerli insanlardır; Güney Afrikalılar’ın başına gelen talihsiz olaylarla Eskimolar’ın yaşadıkları arasında paralellikler vardır. Beni asıl derinden etkileyen şey hapis-te geçirdiğim yıllar içinde dünyamızın ne kadar küçük bir gezegen haline geldiğidir; dünyanın çatısında yaşayan genç bir Eskimo’nun Afrika’nın güney burnunda yaşayan siyasi bir tutuklunun serbest bırakılışını izlemesi benim için inanılmazdı. Televizyon dünyayı küçülttü, aynı zamanda cehaletin yok edilmesi ve demokrasinin geliştirilmesi sürecinde önemli bir araç haline geldi.”³⁶

Devlet Başkanı Mandela tarafından başarılı şekilde anlatılan süreç medyanın çok hızlı bir şekilde yayılmasına iyi bir emsal teşkil eder. Bir yüz yıldan biraz daha fazla bir süre önce, 1895 yılında Marconi ilk kablosuz mesajı gönderdi; bundan yirmi yıl sonra Edison fonografi icat etti. Radyo ve televizyonun ve bunu takip eden radyo ve televizyon yayıncılığının icat edilmesinden sonra, son on-yirmi yıl içinde teknik ilerlemeler iyice hız kazandı. Atmosferin üst tabakalarının yoğunluğunu ölçmek üzere tasarlanmış 60 cm. çapında metalik bir küre olan ve Dünya yörüngesine ilk oturan uzay aracı Sputnik Ekim 1957’de Sovyet bilim insanları tarafından fırlatıldığında bu olayın yayınlanması tahmin bile edilememişti. Bu olay radyo aracılığıyla yayınlanmış, uydu Dünya etrafında sadece üç ay boyunca dönmüştü. Bundan on iki yıl sonra Amerika Birleşik Devletleri gezegenimize ait görüntüleri ve aya ilk adım atan insan görüntüsünü televizyon aracılığıyla yayınladı.

Bugün, “tek bir dünya” ve uydu/parabolik iletişim düşünce başlıca küresel ve yerel konuların ele alınışında daha merkezi bir rol üstlenmeye başladı. İlk uluslararası uydu sistemi olan Intelsat 1965 yılında yürürlüğe girdi. O zamandan beri uzay çağı telekomünikasyonu, bilgi teknolojisi ve optik elektronik günümüzde anlaşıldığı şekliyle “kitle iletişim araçları” ile bir araya gelerek insanlara, anlayışlarını çeşitlendirmeleri, fikirlerini beyan etmeleri, diğerleriyle etkileşime geçmeleri ve değişime tepki göstermeleri ve değişimi anlamaları için –basit cep telefonlarından İnternete kadar— benzeri görülmemiş bir dizi araç sundu.

İlgili etkinlikler

- “Kelimeyi çiz” oyunu, sayfa 120.
- Hak mücadelesi verenler, sayfa 130.
- Birinci sayfa, sayfa 135.
- Resim oyunları, sayfa 188.
- İnternetin etkisi, sayfa 222.
- Yarın geldiğinde, sayfa 250.

Medya alanında değişimin algılanış şekli radikal bir geçiş dönemi yaşıyor. Radyonun 50 milyon dinleyiciye ulaşması 38 yıl aldı, televizyonun 13 yıl, kişisel bilgisayarların ise 16 yıl, fakat bu süre world wide web (İnternetin en çok kullanılan taranma şekli) için 4 yıl oldu.

Medya zengini bir dünyanın karşılaştığı zorluklar

Modern iletişim eğilimlerini ve Batılı kültürlerin küreselleşme sürecindeki merkezi rolünü analiz etmeye yardımcı olan UNESCO Kültür ve Gelişim Komisyonu, yeni teknolojileri, medyaya daha önce hiç duyulmamış bir faaliyet alanı sunmasıyla tanımlıyor. Bu süreçte geleneksel sansür gittikçe güç uygulanır hale geldi. Medya bir çeşit küresel dayanışma anlayışı geliştirdi ve multimedya teknolojileri yeni sanatsal ve entelektüel mücadele alanları yarattı. Yeniden üretimin ve yayının kolaylaşması, insanların alacağı ya da göndereceği bilgiyi kontrol etmesi –sansürden bahsetmiyoruz bile– herhangi bir hükümet için daha da zor hale geldi. Günümüz medyası, insan hareketlerinin kalıcılığının sağlanmasında ve ne olup bittiğinden daha haberdar yurttaşlar yaratılmasında yardımcı olmaktadır. Medya aynı zamanda küresel dayanışma ruhunu güçlendirmektedir. Bu olmadan küresel ahlak asla ortaya çıkmayacaktır. “İnsanların çektikleri acılara dair medya görüntüleri, insanlara birçok konuda şevk kazandırdı: dünyanın ücrâ noktalarındaki insanlar için düzenlenen bağış çabalarına destek verildi; hükümetler tarafından açıklama yapılması ve eyleme geçilmesi talep edildi.”

Medyanın olumsuz yanlarından da bahsedilmelidir. Şu anda 100'den fazla gazetecinin, görüntüde güvence altına alınmış ifade özgürlüğünü kullandığı için 20'den fazla ülkenin hapisanesinde yattığını söylemek sanırız eksik bir tahmin olmaz. Mesleklerini icra ederken hayatını kaybedenleri ise unutmayalım.

Kitle iletişim araçlarının mevcut olup olmaması ise dile getirilen sorunlardan bir diğeridir. Gelişmekte olan dünyadaki yüzbinlerde insan yerleşiminde elektrik yoksa iletişim devrimi milyarlarca insana nasıl ulaşabilir? Bu insanlar hâlâ bilgi devrimin *yoksulları*. Bilgi devrimi *zenginleri* sadece bir azınlık. Bu insanlar çoğunlukla, uydu televizyonlarıyla ya da uluslararası bilgi ağlarıyla bağlantısı olan gelişmiş ülkelerin yurttaşları ve bunun dışında kalan bölgelerin kent sakinleri.

Bunları biliyor muydunuz?

Gelişmekte olan ülkelerde altyapı zincirinin en zayıf halkası çoğunlukla telefon santrali ile evler arasındaki “son kilometre”dir. Bazı Afrika ülkeleri telekomünikasyon açısından çok fakirdir. Burada 1.000 kişiye birden az telefon hattı düşmektedir. Ya da daha sert bir dille ifade edilecek olursa Tokyo ya da Manhattan'daki telefon sayısı Afrika'nın tamamındaki telefon sayısından fazladır. 1999 İnsani Gelişim Raporu, dünya üzerindeki mevcut telefon hattı, televizyon seti, faks, kişisel bilgisayar ve İnternet sunucusu sayısı üzerine geniş bir karşılaştırma içermektedir. Gelişmiş ülkelerde her 1.000 kişiye ortalama 205 telefon hattı, 595 televizyon seti, 45 faks, 204 kişisel bilgisayar ve 35 İnternet sunucusu düşerken, daha yoksul ülkelerde her 1.000 kişiye ortalama 4 telefon hattı, 36 televizyon seti, 0,2 faks düşmektedir; kişisel bilgisayar ve İnternet bağlantısı varlığı ise mevcut değildir. Radyo günümüzde, dünya çapında yeterli yaygınlıkta kullanılan tek araç olmaya devam etmektedir. Radyo sözlü kültürlerin ihtiyaçlarını da karşılamaktadır.

Bu ani değişimlerin dünya olaylarını algılayışımız üzerindeki etkisi nedir?

Medyanın değişmekte olan doğasının üç önemli boyutu şöyledir:³⁷

1. Telekomünikasyon ve medya teknolojilerinin süratli gelişimi medyanın doğasını değiştirdi. Mesafe ve zaman açısından bakıldığında bunlar dünya üzerinde yaşanan olayların ayrılmaz bir parçası haline geldi. Canlı yayın bağlantıları bile kendi başına yeni bir olay haline büründü. Buna birkaç örnek, Amerika Birleşik Devletleri deniz kuvvetlerinin Soma-

Önemli günler

21 Kasım

Dünya Televizyon Günü

17 Mayıs

Dünya Telekomünikasyon

Günü

“Herkesin görüş sahibi olma ve ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın bir görüşe sahip olma özgürlüğünü ve herhangi bir iletişim aracı ile ve kaynağı ne olursa olsun bilgi ve düşüncenin araştırılması, elde edilmesi/alınması ve yayılması/verilmesi özgürlüğünü içerir.”

Madde 19, İHEB

li ve Haiti’ye çıkışı, Moskova’da Beli Dom ve Ostankino televizyon istasyonuna düzenlenen saldırı.

3. Demokratik olmayan rejimlerde ve zayıf demokrasilerde politikacılar medya üzerinde güçlü bir etkiye sahipler. Demokratik toplumlarda ise politikacılar, anlaştıkları kimi gazetecilerin kendileri hakkında olumlu şeyler yazmalarını sağlayarak, ellerinden geldiğince medya üzerinde etkili olmaya çalışıyorlar. Diğer taraftan medya, bir politikacının davranışı ve kararları üzerinde belirleyici olacak düzeyde etkili olabilmektedir.
3. Ticarileşme, azınlıklarla ilgili, alternatif kültür ve alt kültürlerle ilgili programlara ve program çeşitliliğine engel oluyor. Yüksek izlenme oranı arayışı haberlerin ve güncel olayların sunumuna yansıyor. Medyanın haberleri sunuş şekli ve gerçekleşen olayları izleyicilere sunmak üzere alınan kesitler üç sınıfta karakterize edilebilir: saçma, tuhaf ve skandala yönelik. Bunun bir sonucu olarak ciddi haberler için medyada daha kısa süreler ayrılıyor. Kamu hizmeti yayıncılığı yapan kurumların harcamalarını karşılama isteği ise gittikçe azalıyor; bu tür yayın yapan kurumlar ticarileşmeye zorlanıyor. Bu süreçte, bilgi kaynaklarını yitiren halk ise, en kazançsız kesim konumuna giriyor.

Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı (1992)’nın kitle iletişim araçlarıyla ilgili I I. Maddesi

Taraflar, bölgesel ve azınlık dillerinin konuşulduğu bölgelerde ve her bir dilin durumuna göre, bu dilleri konuşanlar için, resmî makamların bu alanda doğrudan veya dolaylı olarak bir yetkileri, güçleri veya rolleri olması halinde ve medyaların bağımsızlığı ve özerkliği ilkeleri de göz önünde bulundurularak şunları sağlayacaklardır:

A. radyo ve televizyonun bir kamu hizmeti verdikleri ölçüde:

- i. bölgesel veya azınlık dilinde en az bir tane radyo ve televizyon kanalı kurulmasını sağlamak veya
- ii. bölgesel veya azınlık dilinde en az bir tane radyo ve televizyon kanalı kurulmasını kolaylaştırmak veya teşvik etmek veya
- iii. yayıncıların bölgesel veya azınlık dillerinde program yayınlamalarını teşvik etmek veya kolaylaştırmak.

Alternatiflere duyulan ihtiyaç

Balkanlar gibi bölgelerde gerilimlerin ve şiddetli çatışmaların yaşandığı bir dönemde “bilginin serbest dolaşımı için açılan yeni kanallar çoğulculuğa, ekonomik ve sosyal gelişime, demokrasiye ve barışa katkı sağlamalıdır ... Gazetecilik etiği üzerine verilecek eğitim programları gazetecileri önyargılara ve ayrımcılığa karşı duyarlı hale getirmelidir”.³⁸

İnsan haklarıyla ilgili bilgi sunan başlıca İnternet portallarından *One World* (www.oneworld.net) medyada demokrasinin karşısında duran sorun alanlarını şu şekilde belirlemiştir:

1. *Konuşma özgürlüğü*. Geleneksel anlamda, medyada demokrasi üzerine yapılan birçok tartışma, ifade özgürlüğü hakkı üzerinde yoğunlaştı. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında Batılı hükümetler, Sovyet bloğunda görülen basın üzerindeki devlet sansürü ile kendi basınlarının sözde özgürlüğü arasındaki zıtlıkları göstererek bu durumdan faydalanmaya çalıştı. Konuşma özgürlüğü dünya genelinde birçok durumda hâlâ reddediliyor olsa da olayın sadece bu yönüne yoğunlaşmak medya demokrasisi için daha temel olan konuları iyice anlaşılmaz hale getirdi.
2. *Sesin duyulması*. Medyada demokrasi, “ağızına geleni söyleyebilmek”ten öte bir şeydir. Medyada demokrasi sesin duyulmasıdır –sesinize kulak verilmesidir. Teknoloji bir insanın kendi dergisini çıkarmasını (ya da kendi haberlerini videoya kaydetmesini) her zamankinden daha kolay hale getirir de, bu materyalle en ufak okuyucu/izleyici kitlesine ulaşmak hiçbir zaman olmadığı kadar zor hale geldi. Sayısı iyice azalmış bağımsız çalışan bayilere materyalinizin dağıtımını yapacak bir şirket bulsanız bile, reklam harcamalarına yıllık milyarlarca lira ayıramayacağınıza göre eserinizi sadece birkaç kişi alacaktır.

3. **Mülkiyet üzerinde yoğunlaşma.** Sansür en karmaşık anlamda sadece yasal baskı ile değil, kendi inançlarını sürekli kılmak üzere –hep birlikte– çalışan kapitalist kurumlar aracılığıyla uygulanır. En güçlü haber medyasının kontrolü sadece birkaç birimin eline (ulusal ya da uluslararası ölçekte), özel mülkiyete ya da hükümet tekeline bırakıldı. Bunun anlamı şudur: medya sektörünün büyük bir bölümüne çok az sayıda sanayi devi sahiptir. Ülke ölçeğinde ya da daha çok küresel ölçekte olsun, bu karteller dünyayı algılamamızı sağlayan görüntüleri ve öyküleri çok etkin bir şekilde kontrol ediyor. Sonuç olarak önümüze gerçek bir demokratik çeşitlilik yerine aynı ürünün (ufak paket farkları taşıyan) sonsuz sayıda sürümünü konuyor.
4. **Güvenliği elden bırakmama.** Çeşitliliğin yetersiz olması ciddi sonuçlar doğurur, çünkü alternatif seslerin başı çeken medya kuruluşlarının tutuculuğu içinde duyulması iyice zorlaşır. Körfez Savaşı'nda ülkelerinin Irak'a saldırmasını protesto eden Kuzey Amerika ve Batı Avrupalı yüzbinlerce insana medyada ne kadar yer verildi? Alternatif fikirlerin kasıtlı olarak kamuoyu bilgisine sunulmadığı (özellikle reklamverenleri kızdırabileceği düşüncesiyle) sınırlı medya demokrasisi, sınırlı siyasi demokrasiyi beraberinde getirir.

İfade özgürlüğü – yapılması gereken daha çok şey var

“Avrupa da dahil olmak üzere dünya çapındaki birçok gazeteci günümüzde hâlâ tacize uğruyor, yargılanıyor ve hatta halkı ilgilendiren konularla ilgili haber yapmaya çalışırken öldürülüyor. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Walter Schwimmer, Dünya Basın Özgürlüğü Günü (3 Mayıs 2001)'nde durumu bu sözlerle aktarıyordu.”³⁹

Mülkiyet üzerinde yoğunlaşma

“İki nükleer santral şirketi aynı zamanda A.B.D'nin ulusal televizyon şebekelerinden ikisine sahip; General Electric, NBC'ye sahip, Westinghouse ise CBS'ye. Diğer televizyon şebekesi ise bir çizgifilm şirketinin: Disney, ABC'ye sahip”. ABD başkan adayı Ralph Nader işte böyle uyarıyordu. Sadece bir reklam grubu bugün pazarın % 40'ını ele geçirme gücüne sahip. American On Line (AOL), Time Warner ve The Turner Group'un birleşmesinde görüldüğü gibi gücün bir noktada yoğunlaşması, kültürel hegemonyayı hortlatıyor.

? **Kitle iletişim araçlarıyla yapılan kesintisiz reklam propagandasına maruz kalmak sizce özgürce seçim yapma yetimizi elimizden alıyor mu?**

? **Gençlerin şiddet ya da ırkçı öğeler taşıyan uygunsuz materyale –örneğin televizyon vasıtasıyla– maruz kalması sizce gençlerin düşünme şekillerini ve tavırlarını etkiliyor mu?**

STK'lar ve medya

1. *Baltic Media Centre* (Baltık Medya Merkezi) kâr amacı gütmeyen bağımsız bir vakıftır (STK). Medyanın etkin katılımı sayesinde demokrasi, sosyal gelişim ve barışçıl uluslararası işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunur, www.bmc.dk
2. *Alternativna Informativna Mreža* (AIM- Alternatif Enformasyon Ağı) eski Yugoslavya ve güney Balkanlar'daki bağımsız gazetecilerin oluşturduğu bir hizmet ağıdır. Yerel dillerde ve İngilizce dilinde ayrıntılı bilgi sunar. www.aimpress.ch
3. *Reporters sans Frontières* (Sınır Tanımayan Gazeteciler) özgürce yazdıkları için tehlike içinde olan dünya çapındaki gazeteciler hakkında bilgi sunan bir örgüttür. Kuruluş, tehdit altındaki gazetecileri savunmak üzere dilekçe ve mektup yazma kampanyaları yürütür. www.rsf.org

Referanslar

Human Development Report 1999, *United National Development Programme*, www.undp.org.

Human Development Report 2001, *United National Development Programme*, www.undp.org.
www.coe.int/media.

Our creative diversity, *Report of the World Commission on Culture and Development*, UNESCO, 1995.

World Communication and Information Report, *UNESCO Publishing*, 1999.